

*Складнопідрядні речення з підрядними
обставинними.*

*Складнопідрядні речення з підрядними
способу дії й ступеня та підрядними
порівняльними.*

Актуалізація знань

- ✓ Поняття про складнопідрядне речення
- ✓ Засоби зв'язку між частина СПР
- ✓ Розпізнавання сполучників підрядності і сполучних слів
- ✓ Розділові знаки в СПР
- ✓ Складання схеми СПР
- ✓ Основні види СПР (з'ясувальні, означальні, обставинні місця і часу)

Поняття про складнопідрядне речення

Складнопідрядне речення (СПР) поєднує синтаксично нерівноправні частини, одна з яких головна, а друга — залежна (або підрядна).

Підрядна частина підпорядкована головній (відповідає на поставлене питання, пояснює або всю головну частину в цілому, або один якийсь її член) і містить сполучники чи сполучні слова.

Місце підрядної частини відносно головної може бути різним: перед головною, після неї або всередині.

Підрядних частин у складнопідрядному реченні може бути кілька.

Засоби зв'язку між частинами в СПР

Підрядна частина приєднується до головної за допомогою **підрядних сполучників або сполучних слів**. Сполучником або сполучним словом починається саме підрядна частина.

Як їх розрізнити?

Сполучник	Сполучне слово
Службова частина мови	Займенник або прислівник
Не є членом речення	Є членом речення в підрядній частині, до нього можна поставити питання
Можна замінити тільки сполучником	Можна замінити іншим повнозначним словом, у т.ч. з головної частини речення.
—	Може вимовлятися з логічним наголосом
—	Сполучним словам у підрядній частині можуть відповідати співвідносні займенники або прислівники в головній частині (такий... який, той... який, там... де, те... що, тоді... коли тощо).

Лише СПОЛУЧНИМИ СЛОВАМИ бувають:

займенники ХТО, ЯКИЙ, КОТРИЙ, ЧИЙ, СКІЛЬКИ, НАСКІЛЬКИ;

прислівники ДЕ, КУДИ, ЗВІДКИ, ПОКИ (АЖ ПОКИ), ДОКИ (АЖ ДОКИ), ВІДКОЛИ, НАВІЩО (НАЩО, ЗАДЛЯ ЧОГО, ЗАРАДИ ЧОГО), ЧОМУ (причина).

Лише СПОЛУЧНИКАМИ бувають:

аби, щоб, для того щоб, задля того щоб

мов, немов, немовби, немовбито, наче, неначе, неначеб, неначебто, ніби, нібито, буцім, буцімто

перед тим як, після того як, з того часу як, тим часом як, тоді як, як тільки, тільки-но, тільки що, ледве, щойно, перш ніж

якщо, якби, коли б, аби, раз

хоч (хоча), хай, нехай, дарма що, незважаючи на те що, попри те що

так що

бо, тому що, через те що, тим що, затим що, оскільки, позаяк

аж, що аж, що й

Розділові знаки в СПР/ Складання схеми СПР

Між частинами складнопідрядного речення ставиться кома.
Підрядну частину, що стоїть у середині головної, відокремлюють
комами з обох боків.

Наприклад:

І тільки той, хто вірить в Бога, повірить і у себе теж
(В. Крищенко).

Схема СПР: [, ^{хто?} (хто),].

Основні види СПР

За значенням і будовою складнопідрядні речення поділяються на три основні види:

- з підрядними означальними частинами;
- з підрядними з'ясувальними частинами;
- з підрядними обставинними частинами.

Розпізнати вид СПР можна за питанням, яке ставиться від головної до підрядної частини.

За значенням складнопідрядні речення поділяють на три основні види з підрядними частинами: означальними, з'ясувальними й обставинними.

Вид підрядних частин	Питання	Приклад
означальна	<i>який? яка? яке? які?</i>	<i>Люблю міста, що стоять на великій річці.</i>
з'ясувальна	<i>хто? що? кого? чого?</i>	<i>А ми й не знали, що під театром протікає підземна річка.</i>
обставинна	<i>як? де? коли? з якою метою? з якої причини? та ін.</i>	<i>Коли сідає сонце, Поділ стає по-особливому чарівнім.</i>

Означальні та з'ясувальні підрядні частини пояснюють слово або сполуку слів у головній частині, а обставинні пояснюють усе головне речення, наприклад:

1. Мої батьки найбільше люблять **парки**, *у яких є фонтани* (які **парки?** *у яких є фонтани* — означальна частина пояснює додаток у головній).

2. Але мені **сказали**, *що сьогодні ми підемо до озера* (**сказали** про що? *що сьогодні ми підемо до озера* — з'ясувальна частина пояснює присудок у головній).

3. **Шум моря стає чутним**, *якщо під'їхати ближче до набережної* (якщо поставити питання тільки від присудка **стає чутним**, то не буде зрозуміло, *що саме* стає чутним, якщо під'їхати ближче до набережної — отже, підрядна обставинна частина пояснює зміст усієї головної).

Складнопідрядне речення з підрядною з'ясувальною частиною

Складнопідрядним реченням із підрядною з'ясувальною частиною називають таке складне речення, у якому підрядна частина пояснює зміст того слова в головній частині, що потребує додаткового з'ясування.

Підрядна з'ясувальна частина відповідає на питання підмета або додатка й роз'яснює зміст одного зі слів головної частини.

*Ти краще розкажуй, **як** треба гарбузи садити ... ЩО?*

*Тоді тебе приймуть і скажуть, **що** ти корисний чоловік . ЩО?*

Складнопідрядне речення з підрядною означальною частиною

Складнопідрядні речення з підрядними означальними — це такі конструкції, у яких підрядна частина, **пояснюючи іменник у головній частині, указує на його ознаку й відповідає на питання *який? яка? яке? які?***

*Кожен з нас любить своє місто, (яке?) **яке** справді є неповторним.*

яке?
[ ], (яке).

СПР з підрядними обставинними

Підрядні частини, що відповідають на питання обставини, називають обставинними.

Їх поділяють на підрядні *місця, часу, способу дії й ступеня, порівняльні, причини, мети, умови, наслідкові й допустові.*

Складнопідрядне речення з підрядною обставинною місця

Складнопідрядним реченням із підрядним місця називають таке складне речення, у якому **підрядна частина вказує на місце або напрям дії**, про яку йдеться в головній частині, наприклад:

Де щастя впало, там і приятелів мало (Народна творчість).

У складнопідрядних реченнях із підрядними місця підрядна (залежна) частина **відповідає на питання де? куди? звідки?** і приєднується до головної частини **сполучними словами де, куди, звідки**. У таких реченнях підрядна частина пояснює головну в цілому, а не окреме слово в ній, наприклад:

*Треба сіяти, **де** земля благодатна (О. Лупій).*

У головній частині можуть бути **вказівні слова туди, там, усюди, скрізь, кудись**, наприклад:

***Там** починаються поети, де починається душа (Е. Молдаван).*

Складнопідрядне речення з підрядною обставинною часу

Складнопідрядним реченням із підрядним часу називають таке складне речення, у якому підрядна частина **вказує на час або тривалість дії**, про яку йдеться в головній частині, наприклад:

*Моря перелетиш і не впадеш, **допоки** буде в серці рідна мова (Д. Павличко).*

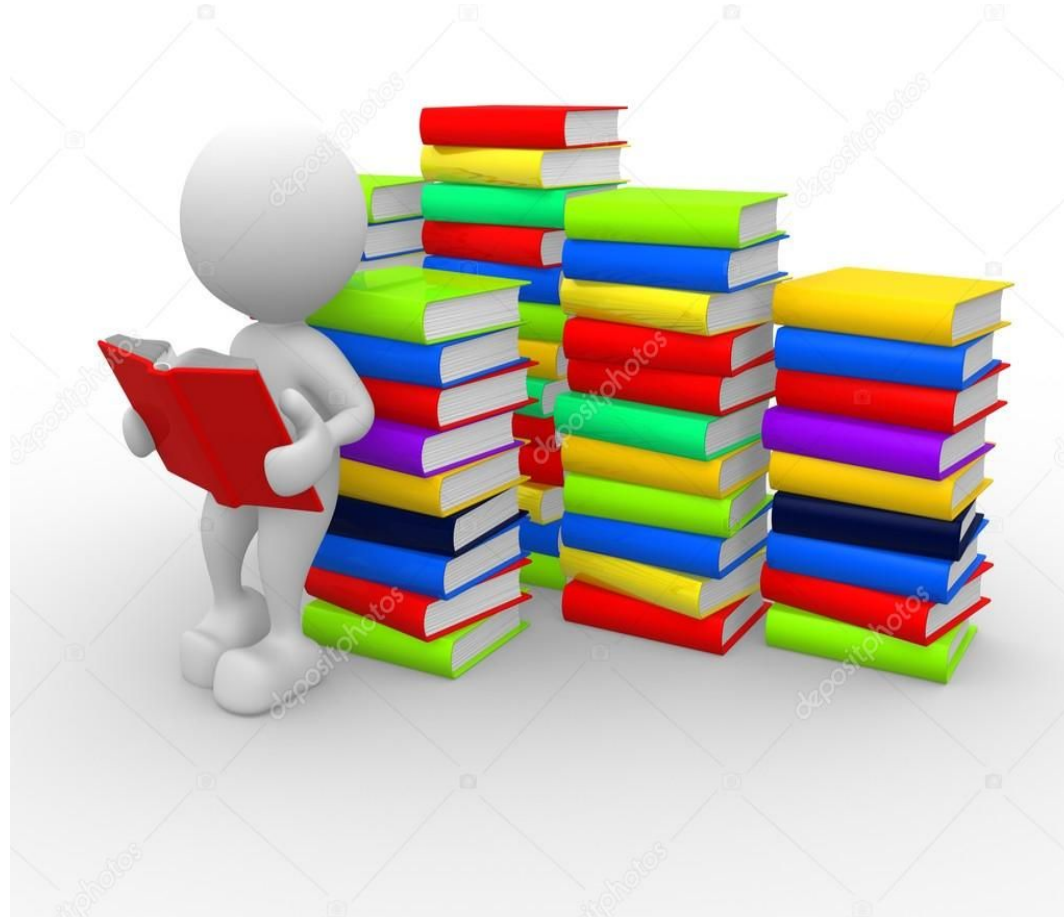
У складнопідрядних реченнях із підрядними часу підрядна (залежна) частина відповідає на питання **коли? як довго? з якого часу? до якого часу? доки?** і приєднується до головної частини сполучниками й сполучними словами **коли, поки, доки, як, ледве, допоки, відколи, тільки, лиш, щойно, як тільки, у той час як, з тих пір як, перш ніж, відтоді як**. У таких реченнях підрядна частина пояснює головну в цілому, а не окреме слово, наприклад:

*Не кажи «гоп», **поки** не перескочим (Народна творчість).*

У головній частині можуть бути вказівні слова **тоді, доти, допоки, до того часу, до тих пір** і под., наприклад:

***Доти** море виблискуватиме сріблом, **доки** не встане сонце (О. Журба).*

Закріплюємо набуті навички

Встановіть відповідність. Свої відповіді прокоментуйте, доводячи приналежність СПР до певного виду, ставлячи питання від головної частини до підрядної.

Частина складнопідрядного речення

- 1 Ми поїхали в місто, де ... .
- 2 Я ніколи не ходжу туди, де ... .
- 3 Ми не знаємо, коли ... .
- 4 Заходимо до храму тоді, коли ... .

Вид підрядної частини

- А означальна
- Б з'ясувальна
- В обставинна часу
- Г обставинна мети
- Д обставинна місця

Встановіть відповідність. Свої відповіді прокоментуйте, доводячи приналежність СПР до певного виду, ставлячи питання від головної частини до підрядної.

Вид підрядної частини

1 означальна

2 з'ясувальна

3 обставинна часу

4 обставинна місця

Приклад

А Зуби треба чистити й у тих місцях, куди важко дістати щіткою.

Б Я вже й не пам'ятаю, коли востаннє чистив обличчя скрабом.

В Доки лежите у ванній, думайте тільки про приємне.

Г Ведіть здоровий спосіб життя, щоб бути красивими.

Д Звичайно ж, чисто там, де не сміять.

Вчимо нову тему

Складнопідрядне речення з підрядною обставинною способу дії й ступеня

Складнопідрядним реченням із підрядним способом дії і ступеня називають таке складне речення, у якому підрядна частина **вказує на спосіб дії або ступінь вияву ознаки, про яку йдеться в головній частині**, наприклад:

Крем треба наносити на обличчя так, (як? яким способом?) щоб він розподілявся рівномірно по всій шкірі.

У цьому реченні підрядна частина вказує на спосіб дії. Але частіше буває так, що важко визначити — спосіб дії чи ступінь дії означає підрядна частина, тому будемо розглядати їх як один вид (способу дії й ступеня).

Підрядне способу дії і ступеня відповідає на питання **як? яким чином? яким способом? якою мірою? наскільки?** і приєднується до головної частини речення **сполучними словами як, скільки, наскільки** та **сполучниками як, мов, ніби, наче, що...то, що, щоб.**

Головна частина може містити вказівні слова **так, такий, стільки, настільки**, наприклад:

*Скільки міг, **стільки** й допоміг (Народна творчість).*

Складнопідрядне речення з підрядною обставинною порівняльною

Складнопідрядним реченням із підрядним порівняльним називають таке складне речення, у якому зміст головної частини розкривається через порівняння зі змістом підрядної, наприклад:

Місяць із червоного зробився білим, немов одійшов на морозі (Гр. Тютюнник).

Підрядне порівняльне відповідає на питання **як?** і приєднується до головної частини речення **сполучниками як, мов, наче, ніби**. Підрядна частина допомагає розкрити зміст усієї головної частини, наприклад:

*Кругом усієї хати обходить місяць, **немов** хоче освітити причілки (Панас Мирний).*

Зверни увагу!

Підрядні порівняльні слід відрізнити від порівняльного звороту, який є частиною простого речення. На відміну від підрядного порівняльного речення, порівняльний зворот не має присудка. У складному реченні з підрядною порівняльною пропущений у підрядній частині присудок можна легко відновити з головної частини. На нього вказують обставина, додаток та інший головний член. Такі речення називаються підрядними порівняльними неповними.

Мене жагуче вабить блакитне, прозоро-чисте небо; свіже, холодне, як лід, повітря й тепле сонце (М. Івченко) — порівняльний зворот.

Розгублю в дорозі дні золотокоші, як розгубить вітер листя у саду (Д. Фальківський) — підрядне порівняльне повне речення.

Звуки, веселі, радісні, кудись підіймаються граціозними хвилями, як (підіймається) череда кізок під гору (М. Івченко) — підрядне порівняльне неповне речення.

Практикуємося

Прочитайте речення й визначте вид підрядних частин (з підрядною способом дії й ступеня, з підрядною порівняльною).

1. Ще щільніше затушкувалися хуторяни, наче вони в шкаралупці зачинилися (Л. Яновська).
2. Енея так вона любила, що аж сама себе спалила... (І. Котляревський).
3. Умій жити так, щоб у тебе з другом була єдність духу (В. Сухомлинський).
4. Я чую пісню, мов крізь сон далекий Черемош гуркоче (Д. Загул).
5. В проваллі повиднішало настільки, що мені стало добре видно Сонині очі (Гр. Тютюнник).
6. Сердиться баба на діда так, що іскри сиплються (Панас Мирний).
7. Жити завжди треба так, щоб не було совісно (Народна творчість).

Запишіть речення, розставте розділові знаки. Складіть схеми речень, визначте їх вид (СПР з підрядною способу дії й ступеня, з підрядною порівняльною).

1. Зелений хліб вийшов із землі травицею розкішною неначе килимом укрит степ (Д. Маркович). 2. Гей ти степ широколанний мій килиме сріблотканий розпростерся ти широко що не скине й орле око (І. Манжура). 3. Прославився так що й на люди вийти сором (Панас Мирний). 4. А злива так само почала відходити як і надійшла (М. Стельмах). 5. Годують нас такою смачною юшкою що навіть Карпо Ярковий п'ятнадцять мисок умолотив би (Гр. Тютюнник). 6. Мальви й чорнобривці розрослися рясно начебто гостинці маминої ласки (В. Крищенко). 7. Як дбаєш так і маєш (Народна творчість).

Закріплюємо вивчений матеріал

Пропоную переглянути для закріплення вивченого матеріалу
урок Всеукраїнської школи онлайн на тему

*«Складнопідрядні речення з підрядними способу дії й ступеня
та підрядними порівняльними»*

<https://www.youtube.com/watch?v=GSSfnJnehXo>

Самостійна робота

Запишіть речення, розставте пропущені розділові знаки. Складіть схеми (не забувайте про питання) та визначте вид СПР, записавши його в дужках після схеми.

!!! Зверніть увагу, що ми вже вивчили декілька видів СПР за підрядною частиною і не лише ті, що на уроці сьогодні.

1. Я люблю тебе мій рідний краю так що слів не вистача сповна (М. Васильківський).
2. Човен ішов рівно і м'яко наче птах на безтрепетних крилах (Гр. Тютюнник).
3. Джек випростався на повен зріст і почув як по стежці ніби щось рухається (В. Дж. Голдінг).
4. Коли ж лев розкрив свою величезну пащу із довгими рядами гостряків-іклів ще й зарикав тоді вже не до сміху стало (М. Яненко).

Домашнє завдання на 5 грудня:

1. Знати правила з теми уроку (дивись матеріали уроку або § 22 с. 80 підручника)

<https://pidruchnyk.com.ua/970-ukrmova-9klas-avramenko.html>

2. Виконати завдання самостійної роботи (слайд № 27 матеріалів уроку) і надіслати на перевірку вчителю на НЗ.

Посміхнись) Все буде добре)))

